

Troldmanden fra Riga fortryllede mellemkrigstidens skakverden

Med et ofte kompromisløst angrebsspil og talrige strålende ofre fejede den fascinerende Mikhail Tal selv stærke stormestre af brættet og blev af det store skakpublikum kendt som 'Troldmanden fra Riga'

Af Peter Dürrfeld

Også i skakverdenen står klicheerne undertiden i kø, og det kan ofte være svært at undgå dem. For ligesom i den rigtige tilværelse findes der en række kære gamle klicheer, som der ligefrem kan være noget trygt og hyggeligt ved.

Det gælder i hvert fald en af de mest fascinerende spillere i skakhistorien, Mikhail Tal (1936-1992). I slutningen af 1950'erne var der et eventyrligt skær over hans hurtige avancement mod verdenstoppen. Med et ofte kompromisløst angrebsspil og talrige strålende ofre fejede han selv stærke stormestre af brættet og blev af det store skakpublikum kendt som 'Troldmanden fra Riga'. Tal var fra den lettiske hovedstad, ligesom i øvrigt Aron Nimzowitsch (1886-1935), der i sin tid fik status som Danmarks skaklærer, fordi hans virke som stormester og skakfilosof i høj grad udspillede sig i København.

Tal vandt sovjetmesterskabet i 1957 og 1958 og også VM-matchen i 1960 mod russeren Botvinnik. En række skakkommentatorer havde ellers haft travlt med at påstå, at hans vilde eller ligefrem 'usunde' spillestil ville prelle af mod den uhyre fokuserede og eksakt spillende Botvinnik. Men 'romantikerne' holdt fast i deres tiltro til Tal, og i marts 1960 blev Moskva ramt af en veritabel skakfeber.

Kapitulationen

De to skakgiganter havde aldrig tidligere mødt hinanden, selv om en sejlivet skrøne vil vide, at Tal i en alder af 12 år skulle have gjort et behjertet forsøg på at få et parti mod den sovjetiske skaks patriark. Han skulle have fundet ud af, at Botvinnik i sommeren 1949 ferierede ved et badested i nærheden af Riga, og derpå var knægtten frejdigt vandret ud til verdensmesterens sommerhus for at udfordre ham. Men en hushjælp afviste den unge mand og fortalte, at Botvinnik sov middagssøvn og ikke ville forstyrres. Tal blev bedt om at komme igen

Mikhail Tal (th.) vandt i 1960 VM-matchen over den forsvarende mester Mikhail Botvinnik (tv.). Året efter tabte Tal dog revanchematchen. Her lykønsker Tal Botvinnik med sejren. Foto: Ritzau Scanpix

en anden god gang. Men der skulle altså forløbe næsten 11 år, inden det blev 'en anden god gang'. Så var det til gengæld også ramme alvor. De 1.100 pladser i Pusjkinteatret i den sovjetiske hovedstad, hvor duellen skulle udkæmpes, var aften efter aften revet væk, og udenfor trodsede store menneskemængder den russiske kulde for at følge slagets gang på kolossale demonstrationsbræt, styret af skakkyndige assistenter, der med lange stænger træk for træk viste, hvad der udspillede sig i varmen indenfor. Allerede det første parti gav folk smæk for rublerne. Og på brættet var det Botvinnik, der fik smæk. I et besynderligt parti, hvor ingen af parterne fandt tid til at rokere og dermed bringe kongen i sikkerhed, svingede Tal rundt med sine tårne, som havde de været baseballkøller, og Botvinnik så sig nødsaget til at kapitulere efter blot 32 træk. Bifaldet fik væggene til at ryste i det fornemme teater.

Man spillede dengang bedst af 24 partier, og for at gøre en meget lang historie kort bølgede matchen frem og tilbage, men til sidst sejrede ungdommen og vovemodet over erfaringen og stålsatheden: Tal kunne kåres som ny verdensmester med cifrene 12,5-8,5.

Men som i duellerne mod hans evige rival i 1950'erne, Vasilij Smyslov (1921-2010), benyttede Botvinnik sig af sin ret til en revanche-match, og den vandt han i 1961 endnu mere klart, end han havde tabt matchen i året forinden: 13-8 kom cifrene til at lyde. Der er flere forklaringer på denne kovending. En af de væsentlige er utvivlsomt, at Tals helbred allerede var begyndt at vakle. »Misha, du

kan ikke stille op til en VM-match, hvis du ikke er helt rask,« sagde hans venner til ham. De rådede ham til at få matchen udsat, indtil problemerne med hans nyrer var nogenlunde afklaret. Man tog også kontakt til Botvinnik, der rimeligt nok spurgte, om Tal ikke kunne skaffe en lægeerklæring. Men det afviste Tal. Måske følte han en slags moralsk forpligtelse over for alle sine tilhængere, måske var han ærekær i forholdet til den store Botvinnik – men det kan også tænkes, at han ganske enkelt ville spille skak.

Sagde sjældent nej

For Tal åndede og levede for skakken. Politik interesserede ham overhovedet ikke. Spurgte man ham om de baltiske staters forhold til Sovjetunionen eller om hans forhold til Israel – Tal var i lighed med mange andre store skakmestre jøde – blev han fjern i blikket eller svarede med intetsigende klicheer i stil med »Jeg har ikke forstand på politik, spørg mig om skak, det ved jeg noget om.«

I 1980 lykkedes det mig at få et interview med ham under hold-VM i den svenske by Skara. Tal var på det tidspunkt blot 43 år, men lignede en gammel mand. Og det var ikke blot på grund af nyresygdommen. Han drak i perioder tæt, og han røg flere pakker cigaretter om dagen. »Tak, fordi du genkendte mig,« sagde han ved en lejlighed til en ven, der genså ham efter et par års adskillelse. Men når man så kom ind på hans glanspartier, flammede blikket op, og han kunne rable lange varianter af sig.

En omgang lynskak (fem minutter betænkningstid per spiller til

hele partiet) sagde han sjældent nej til. Han stillede beredvilligt op mod skakjournalister, der så kunne tage hjem til deres skakklub og fortælle deres måbende klubkammerater, at de havde »lynet mod troldmanden«. Han kom tit med muntre bemærkninger under sådan et lynparti, eksempelvis: »Coolness is my middle name«. Udsagnet kunne blive ledsaget med et selvbevidst svirp med hans røde seler. Mod en middelgod spiller lod han sig nøje med ét minuts betænkningstid til hele partiet, og det var noget af en oplevelse af blive fejlet af brættet af ham.

I Canada blev han så sent som i 1988 en yderst populær vinder af verdensmesterskabet i lynskak foran en række yngre stjerner, heriblandt Karpov, Kasparov og Seirawan. Førstepremien var på flere tusinde dollars. Tal forærede beløbet til en lokal idrætsforening. Han var ikke interesseret i den materielle side af tilværelsen. Efter sejren over Botvinnik i 1960 gav den sovjetiske stat ham en dyr bil, en såkaldt Volga. Den forærede han til sin bror.

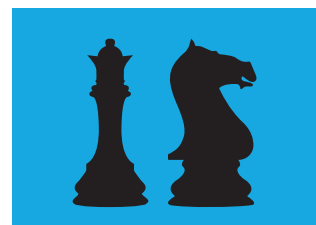
Ejede ikke en tegnebog

Det kunne ikke falde ham ind at forsøge at lære at køre bil, og i hele sit liv ejede han ikke et armbåndsur. »Hvad skal man ha' sådan en tiktak-ting hængende på håndledet for?« spurgte han. Den holdning medførte, at han ofte kom for sent – til aftaler, til turneringer, til tog. Heller ikke en tegnebog ejede han. Pengesedlerne sad løst i lommen på ham, og det var noget af et show at se, hvad der dukkede op, når han fiskede efter betaling til en bartender. Affødte det spydige

tilråb, kunne Tal råbe: »Tjener, må jeg venligst bede om en ny samtalepartner!« Sin sidste alvorlige turnering spillede han i Barcelona 1992. Da var han alvorligt syg – ikke så mærkeligt, at organismen ikke kunne længere, han havde været igennem en snes nyreoperationer. Med sin karakteristiske galgenhumor fastslog han, at han efterhånden var blevet bedre undersøgt end nogen sovjetisk kosmonaut. I sidste runde skulle han spille hvid mod den unge armenier Vladimir Akopian og tilbød efter få træk remis. Modstanderen afslog imidlertid. Så vågnede kampinstinktet hos den gamle mester, og han vandt på spektakulær vis. Man er fristet til at sige, at det var åndens sejr over materien.

To måneder senere døde Tal på et hospital i Moskva og blev begravet i sin hjemby Riga. Mange skakspillere anser ham for den mest fascinerende skikkelse i skakhistorien.

kultur@information.dk

SERIE Skakkens verdensmestre

I sommeren 1972 udspillede den mest berømte match i skakhistorien sig på Island, da amerikaneren Bobby Fischer tog VM-titlen fra den sovjetiske stormester Boris Spassky. I anledning af dette 50-årsjubilæum portrætterer Informations skakskribent Peter Dürrfeld en række af spillets allerstørste skikkelser siden 1922.